

VIII.
DİNİ YAYINLAR
KONGRESİ

28-30 MAYIS 2021
ANKARA

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI - 2028
İLMİ ESERLER - 278

Genel Koordinatör: Prof. Dr. Huriye MARTI

Yayın Yönetmeni: Doç. Dr. Fatih KURT

Koordinasyon: Lokman ARSLAN

Tashih: Ahmet Hamdi İŞCAN - Kürşat ASLAN

Grafik Tasarım: Gökhan ÇAKIR

Eser İnceleme Komisyonu Kararı: 05/08/2021

2021-06-Y-0003-2028

ISBN: 978-625-435-043-6

İletişim:

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı
No:147/A 06800 Çankaya/ANKARA

Tel: (0 312) 295 72 93 - 94

Faks: (0 312) 284 72 88

e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

DİJİTAL DİNİ SÖYLEM: DİNİ İÇERİKLİ YOUTUBE VİDEO BAŞLIKLARI ÖRNEKLEMİ

Doç. Dr. Bahset KARSLI

Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Tunahan IRMAK

Özet

Dijitalleşme veya dijitallik olarak temellendirmeye çalıştığımız yeni dönem ‘diji’ ön eki üzerinden kavramsallaştırılmaya ve anlaşılmaya çalışılmaktadır. Oturduğu mekânsal ve zamansal tasavvuruyla aile, ekonomi, eğitim, din gibi birçok yapısallıkları içine alan dijitalleşme süreci, kendine özgü söylemlerle bu yapıları inşa etmekte veya bu yapılar sürece katılabilmek için onun sunduğu zeminde söylemler geliştirmek zorunda kalmaktadırlar. Şunu hatırlatmakta fayda var: *bu süreç zorunlu bir gönüllüktür. Yine bu süreç paradoksal anlamlandırmalar içermektedir.* Dijital dinî söylemlerin imkân ve sınırlıklarını ele alacağımız tebliğimizi, örneklem olarak dinî içerikli Youtube videolarının başlıkları oluşturmaktadır. Başarı ölçütünün daha fazla kişiye ulaşma ve like alabilme olan bu dijital mecranın içerisinde geleneksel bir dil ile var olmaya çalışmak, *tüketilebilir bir üretim yapma* kapsamından da uzaklaşmaktadır. Temel kaygısı izlenilme ve tıklanılma olan sosyal mecrada var olabilmek için onun kurallarıyla oynama zorunluluğu vardır. Bu noktada videoya tıklama

tuzağı başlıklar oluşturulmakta yani clickbait'e başvurulmaktadır. Tebliğimizde dini içerikli Youtube video başlıklarını aile, dua, fetva, cinsellik, evlilik, ahiret vb. konular kategorisinde sınıflandırılarak dijital din dilini analiz etmeyi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijital Dini Başlık, Din Dili, Youtube Vaizler

Giriş

Sosyal medya web üzerinden gruplar oluşturmakla, sosyal ilişkiyi yüz yüze olmaktan çıkararak sanal bir etkileşim imkânına zemin hazırlamaktadır. Sosyal medya, kullanıcının oluşturduğu içerik üretme ve web içeriğini dizayn etme imkânı ile belli oranda kontrolü kullanıcıya vermektedir.¹ Bu itibarla sosyal ağlar, sanal bir "cemaat" oluşturmakta, yeni fikirler üretme, paylaşma vs. alanı olmaktadır.² Sosyal ağların kullanıcıya sunduğu bu özellikler bir video paylaşım sitesi olan Youtube'da da kendini göstermekte; dini içerik paylaşımlarının yapıldığı Youtube kanallarında ise yoğun bir şekilde gözlenmektedir.

Dinin insanlara aktarılmasında ister fıkhi, ister itikadi isterse de tasavvufi mezheplerden olsun genel olarak mekânsal bir tasavvur betimlenir ve ortak bir hafıza da bu yönde şekillenir. Camiler başta olmak üzere dinin mekânsal konumlanışında belirgin bir rol üstlenen bu yerlerde genellikle dini anlatanlar, vaiz, imam, vb. olmuşlardır ve bu kişiler din adamı olarak dinin halka anlatılmasında önemli roller üstlenmişlerdir. Bu mekânlarda dinleyici anlatana ve anlatılana sevgi ve saygı çerçevesinde hareket eder, kılık-kıyafetine ve oturuşuna dikkat eder, diğerlerini rahatsız edecek davranışlardan kaçınır. Her ne kadar bu durum büyük oranda anlatıcının maharetine kalsa da aslında dinleyicinin

¹ Sami Çötel, *Sanal Kamusal Alan ve Toplumsal Hareketler* (İstanbul: Kriter Yayınları, 2017), 77.

² Erhan Akyazı-Aylin Tutgun Ünal, "İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Amaç, Benimseme, Yalnızlık Düzeyi İlişkisi Bağlamında Sosyal Ağları Kullanımı", <https://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/sites/default/files/Erhan%20AKYAZI%20-%20Aylin%20TUTGUN%20U%CC%88NAL.pdf> (Erişim: 27 Mart 2021).

konuyu sahiplenmesi ve dikkatini tutması mekâna ve konuya dairdir. Dinin vaaz kürsüsü ya da minberden anlatılmasına ek olarak son birkaç yüzyıldır kitle iletişim araçlarıyla insanlara ulaştırılması mümkün olmuş ve din; radyo, televizyon, sinema, gazete, dergi vs. yollarla da anlatılmıştır. Geleneksel medya olarak ifade edilen ve yukarıdan aşağıya, tek yönlü, etkileşimin olmadığı ya da daha zor olduğu bu araçlar dinin anlatılmasında halen kullanılmaktadır. Ayrıca teknolojinin gelişmesiyle birlikte internet de yaygın olarak kullanılmaya ve dinî içerikli pek çok web sitesi de 90'lı yıllardan itibaren yaygınlaşmaya başlamıştır.¹ İnternetin artık yaygın olarak kullanılmasıyla birlikte sosyal medya olarak isimlendirilen, yeni medya türevleri ortaya çıkmış, depolama ve sanallık imkânı doğuran dijitalleşme de bu duruma olumlu katkılar sunmuştur.² İnsanların kullanıcı olarak yer aldığı ya da anonim kalabildiği, birbirleriyle görüş alışverişinde bulunduğu, fotoğraf, video, ses vs. paylaşabildiği bu alanlar dinî içerikli kişi, kurum, kuruluş vb. katılımcıların da önem verdiği bir alan hâline gelmiştir. Dijitalleşen dünyada yeniliklere uzak kalmanın artık her geçen gün zorlaştığı bir durumda dinin de bu alanlarda yer alması kaçınılmaz bir noktadadır. Ancak dinin insanlara aktarılmasında seçilen mecranın dinî söylemler üzerindeki etkisi pek çok sorunu da kendisiyle beraber dolayına sokmuştur. Çünkü dinin anlatılması tüketim merkezli, akışkan ve dolayısıyla da cıvıklaşan bir sistemde, bu sistemin koyduğu kurallar çerçevesinde olaksa o hâlde dinin, gerçeği anlatmaktan öte retoriksel söylemi amaç edinmiş, araçsallaşmış ve cıvıklaşmış bir hâle gelmesi kaçınılmaz olacaktır.

Bu tebliğde incelenecek örneklerden hareketle Youtube'da paylaşılan dinî video başlıklarını dinî söylemlerin ifade edilmiş yönleri üzerinden açıklayarak sosyal medya ve din ilişkisinin içeriklerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Akışkanlaşan ve dijitalleşen bu yönüyle de retoriksel olarak dini bağlamından yer yer koparılarak popüler, gündemde olan, çoğunluğu hedeflemekte olan medyatik din söylemi, ayrıca nefret söylemini de yer yer içeren bir dile başvurmaktadır. Bu

¹ Mehmet Haberli, *Sanal Din*, (İstanbul: Açılım Kitap, 2014), 51.

² Bu konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Heidi Campbell, *When Religion Meets New Media*, New York: Routledge, 2010.

çalışmada amaçsal örnekleme ile seçilen, Youtube’da dinî içerik sunan kanalların son on yılda paylaştığı, en çok izlenen on videosunun başlığı incelenmiştir.

Video başlıklarından hareketle elde edilen veriler incelenecek; elde edilen sonuçlar tablo içerisinde gösterilerek yüzdeler olarak oranları belirtilecek; tartışma ve sonuç bölümünde ise çalışmanın bulguları analiz edilecektir.

Dijitalleşen Din: Teorik Çerçeve

İnternetin yaygınlaşmasıyla birlikte yeni medyanın gündelik hayat içerisindeki önemi her geçen gün artmaktadır. İnternetin anonim kimlikler üzerinden etkileşime imkân tanınması yani etkileşimsellik özelliği, imge, ses, metin ve sayısal verilerin farklı boyutlarda bir arada bulunabilmesi multimedya biçimselliği, depolama kapasitesinin yüksek olması ve kullanıcının seçiciliği dijitallik özelliği, ağ üzerinden alternatif, benzer içerik sağlayıcılarına kolayca ve hızlıca erişim hipermetinsellik özelliği, kullanıcıların üretici hâline dönüşmesi yayılım, sanallık ise kullanıcının orada bulunuyormuş hissini yaşaması olarak tanımlanmaktadır.¹

Sosyal medya, etkileşimsellik özelliğiyle kullanıcılarına tam ya da yarı-katılım imkânı sunan, anonim ya da gerçek kişiler ile bağlantı kurmayı sağlayan internet siteleridir.² Youtube da bunlardan biridir. Dini içerikler sunan internet sitelerinde sohbet, forum, tartışma alanlarındaki etkileşimler Youtube’da yerini “topluluk”, “yorumlar”, “canlı sohbet” özelliklerinde göstermekte; beraberindeki izdüşümlerini yansıtmaktadır. Anlık olarak video ve topluluk sekmesinde fotoğraflar paylaşılabilir; “kısa videolar”dan oluşan “hikâye (story)” paylaşma özelliği de yaygın olarak kullanılmaktadır. Sosyal medyanın sağladığı sohbet ortamları ve bu ortamlarda enformasyonun yayılması ile birlikte tartışma ortamları dijitalliğin sağlandığı siber alanda doğrudan genişlemektedir.³

¹ Mutlu Binark, “Nefret Söyleminin Yeni Medya Ortamında Dolaşıma Girmesi ve Türetilmesi”, *Yeni Medyada Nefret Söylemi*, ed. Altuğ Akın (İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2010), 26.

² Patricia G. Lange, “Publicly Private and Privately Public: Social Networking on YouTube”, *Journal of Computer-Mediated Communication* 13 (2008), 362.

³ Çötel, *Sanal Kamusal Alan ve Toplumsal Hareketler*, 77.

Kitle iletişim araçlarının sağladığı enformasyonun internet ve sonrasında sosyal medyaya doğru genişlemesiyle oluşan sosyalizasyon süreçleri dijitalleşme ile birlikte dinî söylemleri de şekillendirmektedir. Dinî içerikler sunan internet siteleri diğer kullanıcılarla birlikte iletişim kurabilme, etkileşim faaliyetlerinde yer alabilme, düşünceleri paylaşma, tartışma imkânı özelliklerini sağladığı için *online religion* olarak tanımlanırken; sadece dinî bilgilere ulaşılabilen ve kullanıcılarına aktif bir etkileşim imkânı sunmayan internet siteleri ise *religion online* olarak tanımlanmaktadır.¹

Çalışmamızın örneklemini oluşturan dokuz Youtube kanalının son on yılda en çok izlenen on videosu² konular bakımından incelendiğinde bunları şöyle kategorize edebiliriz:

¹ Christopher Helland, "Online Religion As Lived Religion", *Online — Heidelberg Journal of Religions on the Internet* 1/1 (2005), 1.

² İlgili Youtube video kanallarının en çok izlenen on videosunun başlıklarını detaylı olarak kaynakçada verilecektir. Burada çalışmamızın örneklemini oluşturan Youtube kanallarının videolarının erişim linkinin verilmesiyle yetinilecektir. Caner Taslaman, "Playlist", *Youtube* (4 Nisan 2021). https://www.youtube.com/playlist?list=PLtz7DH8fojzbejgihdIs4f_M0vEhnrLBH; Cübbeli Ahmet Hoca, "Playlist", *Youtube* (29 Mart 2021). https://www.youtube.com/playlist?list=PLtz7DH8fojzZ_0qp42j4ck2W_iUZ2xhWw; Çınaraltı, "Playlist", *Youtube* (7 Nisan 2021). <https://www.youtube.com/playlist?list=PLtz7DH8fojzYdocF47HUVcnsPxK7NCT64>; Hayalhanem, "Playlist", *Youtube* (2 Nisan 2021). <https://www.youtube.com/playlist?list=PLtz7DH8fojzb4khp-P5LrUD3Lt6Vo7R8m>; Hüseyin Çevik, "Playlist", *Youtube* (5 Nisan 2021). https://www.youtube.com/playlist?list=PLtz7DH8fojzYoDaluyPpXGoqKW_hbaXXH0; Kerem Önder, "Playlist", *Youtube* (6 Nisan 2021), https://www.youtube.com/playlist?list=PLtz7DH8fojzYX1YzCrEf_pPpa8V5kbBkW; Nurettin Yıldız, "Playlist", *Youtube* (28 Mart 2021). <https://www.youtube.com/playlist?list=PLtz7DH8fojzYIS0nFGPj-mwEE5FSLD3YD>; Sözler Köşkü, "Playlist", *Youtube* (30 Mart 2021). <https://www.youtube.com/playlist?list=PLtz7DH8fojzZ888PEcb80MXbRe92ub595>; Yer Gök Dua, "Playlist", *Youtube* (5 Nisan 2021). <https://www.youtube.com/playlist?list=PLtz7DH8fojzaMlekA1zasiUUUgd2iUgf0>

ALTINCI OTURUM

KONU	KONULARIN TEKRARLANIŞ SAYISI	YÜZDELİK
DUA	25	%27,77
MÜLAKAT, SOHBET, RÖPORTAJ	14	%16,66
GÜNCEL MESELELER, FETVA	11	%15,55
AHİRET, ÖLÜM VE ÖTESİ	10	%9,99
EVLİLİK	6	%6,66
CİNSELLİK	6	%6,66
KUR'AN TİLAVETİ	3	%3,33
RUHSAL, PSİKOLOJİK KONULAR	3	%3,33
EBEVEYN-ÇOCUK İLİŞKİSİ	2	%2,22
DİNLETİ, MUSİKİ	2	%2,22
KISSA, SAHABE HAYATI	2	%2,22
YEME-İÇME	1	%1,11
RÜYA TABİRİ	1	%1,11
REDDİYE	1	%1,11
ZİYARET, SEYAHAT	1	%1,11
DİĞER KONULAR VS.	2	%2,22
TOPLAM	90	100

TARTIŞMA VE YORUM

Youtube: Senin Alanın; Durma, Sen De “Katıl”

Youtube sosyal medyada bireyselleşen ve dijitalleşen dinî söylemin en çarpıcı ve ilgi çekici örneklerini barındırmaktadır. Her ne kadar spekülâtif söylemin linç edilme ile sonuçlanma ihtimali bulunsa da burada like edilmek, abone ve izlenme sayılarını artırmanın en kısayolu tam da bu söyleme olanak tanımakla mümkün olabilir. Zira dijitallik her ne kadar alışılmamış dinî söylemler doğursa da zamanla kendi sıradanlığını da üretir hâle gelerek kendi örüntülerini açığa çıkarmaktadır. İşte bu noktada sıradan ve göze çarpmayan bir hâle gelmekten kaçınarak daha dikkat çekici vasıtalarla başvurmak gerekmektedir. Başlıkların içerik hakkındaki (ön)bilgilendirme işlevine dijitalleşmenin katkısı başka şekillerde de tezahür etmiştir. Şöyle ki; başlıklarıncı içerik bir şekilde aynı konudaki diğer içeriklerden öne çıkması gerekmektedir. Aslında aynı konu bağlamından koparılın ya da koparılmasın, fark etmez, başlıklarıncı ifadeler hem içeriğe atıf yapabiliyor olmakla hem de “tık” edilmenin sağlayıcısı olarak görev üstlenmektedir.

Popüler kültürün bir tezahürü olarak dinin sunum biçimi, içeriği öncelikle yüzeyleşmiş, yeni/medyada yer alan din ise gösteri toplumuna gösteri/ş dindarı üretmiş ve sürdürülmesine katkıda bulunmuş haldedir.¹ Dinin sunum biçimi popüler, slagonik, manipülatif ve klişeci bir tarzda konumlandırıldığı için o kendine has söylem retoriğini de bu yönde üretmiş; bunu da her defasında tekrar ederek sıradanlaşmıştır. Bu noktada videoya tıklama tuzağı başlıkları oluşturulmakta yani clickbait’e başvurulmaktadır. Hakikate dayanan sade, duru, açık ve anlaşılır beyanların yerini genellikle spot ışıkları altında, süslenmiş, ağdalı bir dil almıştır. Dini konuların bu söylem retoriğiyle sunulması din ile diğer her türlü konuyu eşitlemekte sonuç olarak din sıradanlaşmaktadır. Gerçek anlamda dinin yeni bir tür “sanal dindarlar” ürettiği dijital dünyada din içerik olarak da etkilenecek ve zamanla dinin pratikleri biçim ile birlikte içerik değişimine de uğrayacaktır.²

¹ Mete Çamdereli, *Din Ekranda Nasıl Durur?*, (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018), 24-25.

² Çamdereli, *Din Ekranda Nasıl Durur?*, 46.

Dinleyici, dinlence ve boş vakit geçirme aracı olarak girdiği bir sosyal medya/internet sitesinde gayet tabii bir vaaz dinlemeye koyulabilir. Ancak dikkatin dağılmasının gayet mümkün olduğu bu anlatıda kullanıcının dikkatini içeriğe sadık kılmak için anlatılan konunun bir şekilde sunumu da dikkat çekmelidir. Çünkü burada rekabet had safhadadır ve kullanıcı anlatıcılığı bir “tık”la terk edebilir. Bu yüzden mevcut şartlar, alışıldık anlatı sistemini yeterli bulmamakta; yerine kullanılan dil ise tüketilebilir, dolayına sokulmasının da like edilmek, beğenilmek, izlenmek ve abone sayısı üzerinden rekabete yönelik bir süreç atf veren biçimde akışkanlaşmaktadır. İşte bu noktada anlatıcı başta olmak üzere Youtube’da yer almanın ve görünür olmanın diğer içerik üreticileriyle rekabetin onlar gibi biçimselliği ön plana çıkararak vurucu, dikkat çeken “başlıklarla” sunulması gerekmektedir. Çünkü başlık hem içerik ile ilgili konuya referans vermeli hem de benzeri konulardaki içeriklerden ayrışarak kullanıcıyı kendine çekmelidir. Sıradan, sade, basit olan değil dikkat çeken, sloganik bir başlık ile hiç de dikkat çekmeyecek bir konu en çok izlenenler listesinde kendine yer bulmakta ve hatta bu noktada videoya tıklama tuzağı başlıkları oluşturulmakta yani clickbait’e başvurulmaktadır.

Aynı konuyu işleyen anlatıcının dinî konulardaki görüşlerinin aynı ya da farklı olmasına bakılmaksızın anlatının burada çerçeveyi oluşturan ve kendi rengini dijitalleşme ve görünür olma istencinden doğuran bir şekilde dine verir yönü dikkatin verilmesi gereken yerdir. Herhangi bir konu dinî içerik olsun ya da olmasın fark etmeksizin, büyük bir rekabetin içerisinde kendine yer bulma çabasında “düşmanın silahıyla silahlanmakta”, anlatısını da bu kurallar çerçevesinde oluşturmaktadır.

Hangisi Neden Hangisi Sonuç:

Akışkan Modernite Bağlamında Yeni Medya Ve Nefret Söylemi

Dijitalleşmenin söylem itibarıyla paradoksal olarak tek bir dinî söyleme sahip olmadığı iddia edilebilir. Buradan hareketle görünür olmak ve “tık” alabilmenin yolu hem dışlayıcı ve oldukça sert bir nefret söylemi olabildiği gibi bu cıvıklaşan, popüler bir söylemle de mümkün olabilmektedir.

Zygmunt Bauman, “Akışkan Modernite” kavramsallaştırmasına göre modernitenin üst-anlatsal, yasa koyucu otoritesinden, sıvılık ve akışkanlık imgelerine doğru yön almasını; katı olan şeylerin aksine sıvı olanların kolayca şekil alabilmeleri örneğinden hareketle çağrışım kurarak ifade etmektedir.¹ Bu akışkan maddeler, ne mekânı ne de zamanı bağlar; uzun süre sabit bir şekle bağlı kal/a/mazlar ve devamlı olarak değişmeye hazır bir şekilde buna potansiyel olarak da meyilli haldedirler. İşte gelinen bu noktada güvenlik ile özgürlük arasında seçim yapma imkânı, cemaat ile bireyselleşme arasında oluşan çekişmenin de fitilini ateşler vaziyettedir.² Bauman’ın bir dizi kavram setiyle ifade edilen akışkanlık tanımı gittikçe artan bireyselleşme ve tüketimin artık üretim yerine geçerek hayatı anlamlı kılma çabasının realitedeki görünümü hâline gelmekte; bunların sonucunda da küreselleşmenin temel dinamiklerine yönelik vurgular mevcut dünyayı algılama ve kavrama düzeyimizi tümüyle değiştiren epistemik bir kırılmanın yansıması biçiminde değerlendirilmelidir.

Radyo, televizyon, sinema, tiyatro gibi kitle iletişim araçları ırksal, ulusal, dinsel ya da etnik nefret söylemlerinin yaygınlaşmasına sebep olan yönlere sahip olsa da internet, yeni medya, yeni iletişim teknolojileri bu noktada ciddi bir nefret söyleminin yayılımına imkân tanımaktadır.³

Sekülerleşme Bağlamında Din

Sosyologlar toplumda ortaya çıkan olaylar ve olguları anlamak ve açıklamak için çeşitli teoriler ortaya koymuşlardır. Sekülerleşme genel olarak modern toplumların giderek dinî inançların, pratiklerin ve kurumların önemini yitirdikleri bir süreç olarak tanımlanmaktadır.⁴ Sekülerlik bağlamında bu teoriler ise klasik sekülerleşme teorileri ve buna eleştirel olarak bakan yeni sekülerleşme paradigmaları olarak iki

¹ Zygmunt Bauman, *Akışkan Modernite*, çev. Sinan Okan Çavuş, (İstanbul: Can Yayınları, 2019), 25-26.

² Zygmunt Bauman, *Cemaatler*, çev. Nurdan Soysal, (İstanbul: Say Yayınları, 2019), 11.

³ Betül Onay Doğan, “Çevrimiçi Dinsel Nefret Söylemi”, *Medya ve Din*, ed. Mete Çamdereli, (İstanbul: Köprü Kitapları, 2014), 218.

⁴ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay-Derya Kömürçü, (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999), 646-647.

kısımda incelenebilir. Klasik sekülerleşmeyi savunan teoriler daha çok modernleşmenin, sanayileşmenin ve kitle iletişim araçlarının getirdiği hızlı değişim ve dönüşümle birlikte dinî kurum ve sembollerin giderek önemini ve otoritesini kaybettiğini savunan teorilerdir.

Klasik sekülerleşme paradigmasını eleştiren ve yeni bir sekülerleşme paradigması ortaya koyan sosyologlar, klasik sekülerleşme teorilerinin mevcut dünyada var olan dinin ve ortaya çıkan olayları yeteri kadar açıklayamadığını ve onların iddia ettikleri gibi sekülerleşmenin dinin bozulması veya çöküşü olarak değerlendirilemeyeceğini ifade ederek bunun bir tür “dinî değişme” olduğunu ortaya koymuşlardır.

Yeni seküler paradigma medyanın gösterme gücü ile birleşerek klasik sekülerlik anlayışını dönüştürerek hem bireyselleştirmiş hem de dijitalleştirmiştir. Böylece medyatikleşen ve dijitalleşen din geleneksel dindarlığın düşüşüne dair düşünceleri olumlamakla birlikte bir tür yeni dinî söylemlere ve sanal bir mekâna yer açmıştır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte aktarım araçlarının farklılığı insanların kendisini kutsal ve bireyselleşmiş dinî inanışlarını göstermesini mümkün hâle getirmiştir. Buradaki problematik ise bireye ait olmadan inanmanın yolunun açılmasıyla birlikte kutsal olanın tekrar dolaşıma girerek kamusal alanda giderek görünmeye başlamasının bir tür farklılık yansıtmasıdır. Buradan da anlaşılan şudur ki; inançların yeniden organize edilmesi ve bu süreçler arasındaki karmaşık bağ, dinin yeni formlar olarak yeni medyaya entegre edilmesini sağlamıştır. Çünkü sekülerleşme, tamamıyla rasyonel bir toplumda dinin gerilemesi değil; fakat dindarlık formlarının genel olarak yeniden şekillenmesidir.¹

Dijitalliğin yeni medyada mevcut kullanım alanlarının hemen her tür konu, kişi, kurum ve düşüncelere alan açmasıyla birlikte din de burada görünür olmaktadır. Çünkü “ait olmadan inanma”² yönüyle sekülerleşme, kurumsal dinî otoritenin yerleşik yapıları üzerindeki duru-

¹ Danièle Hervieu Léger, “Sekülerleşme, Gelenek ve Dindarlığın Yeni Şekilleri: Bazı Teorik Öneriler”, çev. Halil Aydınalp, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26/1 (2004), 3.

² Bu kavram ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Grace Davie, “Believing Without Belonging: is This The Future of Religion in Britain?”, *Social Compass*, 37/4 (1990), 455-469.

munu da dönüştürmektedir. Fuller bu dönüşümü, “dindar değil ama inançlı”¹ şeklinde ifade ederken Luckmann ise “görünmeyen din”² kavramsallaştırmasına giderek modern toplumlarda dinin pek çok formda ortaya çıktığını öne sürmüştür.

Sonuç

Yeni seküler paradigmanın ortaya koyduğu teoriler dijitalleşmenin getirdiği olanaklarla, akışkanlaşarak etkisini göstermiştir. Aslında dijitalleşen ve akışkanlaşan dünyada klasik seküler teorilerin aksine din insanın teknolojinin gelişmesiyle de bireyselleşmesine ve dijitalleşmesine yol açmıştır. Sanal bir mekân olan Youtube’da yeni bir dinî söylemin, yeni bir kavramlaştırmanın yolu açılmaktadır. Youtube’daki dinî söylemler paradoksal anlamlandırmalara da zemin hazırlamaktadır. Öyle ki Youtuber vaizler dinleyici kitlesine bir taraftan akışkan ve cıvık bir söylemle hitap edebilirken diğer taraftan keskin ve radikal söylemlerde de bulunabilmektedirler. Teknolojinin getirdiği imkânlar büyük bir izleyici kitlesine ulaşmayı çok daha hızlı ve zorunlu hâle getirmiştir. Çünkü insanlar için artık teknolojiyi kullanmak zorunlu bir gönüllülük hâline gelmiştir.

Tablolarda yer alan video başlıkları incelendiğinde dua, mülakat, sohbet, röportaj güncel meseleler, fetva, ahiret, ölüm ve ötesi, evlilik, cinsellik, Kur’an tilaveti, ruhsal, psikolojik konular, ebeveyn-çocuk ilişkisi, dinleti, musiki, kıssa, sahabe hayatı, yeme-içme, rüya tabiri, reddiye, ziyaret, seyahat konuları yer almaktadır. Bu konulara baktığımızda başlıklar insanın gündelik hayatından ahiret hayatını da içine alacak şekilde çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Öyle ki içerik üretici kendi istediği, dikkat çekeceğini düşündüğü, din adına faydalı olacağına inandığı veya menfaat sağlayabileceği bir konuyu özgürce seçme ve istediği gibi anlamlandırma ve anlatma olanağına kavuşmuş olmaktadır. Youtube bu yönüyle klasik bir din adamının toplum içerisinde tartışıp fetva veremeyeceği konularda bile içerik üreticisine yani Youtuber vaize sanal bir gerçeklik ve mekân sunarak kendi alanını ve kendi dinî

¹ Robert C. Fuller, *Spiritual But Not Religious: Understanding Unchurched American*, (New York: Oxford University Press, 2001), 10.

² Thomas Luckmann, *The Invisible Religion*, (New York: Macmillan Company, 1967), 9-17.

söylemini oluşturmaya yardımcı olmaktadır. Bu özelliklerin hemen hepsine dinleyici (izleyici) de sahip olduğu için aslında hangi içeriklerin üretileceğine de dolaylı bir katkı sunmaktadır.

Diğer taraftan izlenilebilmek ve etkili olabilmek için mesajın kısaltılması ve mottolaştırılması, dijital dinî söylemlerin anlamlarını daraltmakta, sloganik ve ideolojik gönderimlere kapı aralamaktadır. Birrey ve toplumun geniş kesimine hitap edebilen bir söylem geliştirme imkânı sunan süreç, dijital dinî söylemin içerik ve etkinlik düzeyine yönelik ipuçları sunmaktadır. Örnekleme olarak ele alınan, Youtube'da dinî içerikli videolar sunan Youtube kanallarının yüz yüze ve karşılıklı bir ortamdan ziyade muhatabına ekran vasıtasıyla seslenmesi dijitalleşen dinî söylemlerin de çerçevesine doğrudan etki etmektedir. Çünkü muhatapla bağ kurarak iletişim kurmak bir meşrulaştırma mekanizmasını tetiklemekte aslında bir bakıma da anlatıcının dinleyici üzerinde farklı seviyelerde otorite kurmasının da yolunu açmaktadır. Örneğin, bilinen ve alışıldık vaaz ve sohbet kürsüsü anlatı mekânının merkezinde, birkaç basamak yukarıda yer almakta olup; dinleyicinin dikkati de kolayca bozulmayacak şekilde anlatıcı üzerindedir. Ancak dijitalleşen dinde ise anlatıcı bir diğer anlatıcıdan “birkaç tık” uzaktadır ve sadece bir anlatıcıdır.

Sonuç olarak işlenen konuları popüler hâle getiren konunun kendisinden çok, vurguyu bu konulara getiren söylemdir. Dolayısıyla doktriner ya da mezhepsel farklılıklar başta olmak üzere Youtuber vaizlerin birbirlerinden farklı görüşleri onları bu noktada ayırıyor gibi görünse de aslında ele aldıkları konuları işleyiş biçimleri oldukça benzerdir. Çünkü izlenmek için popüler konular ele alınmalı ve bundan da öte bu konular farklı yorumlansa bile Youtuber, bir de söylem mekanizmalarının onayını ayrıca almak zorundadır. İşte bu durumda söylemin en çarpıcı unsuru başlık olmalıdır. Çünkü işlenen konu her ne kadar gündelik, sıradan, ilgi çekmeyen bir içeriğe sahip olsa da söylemin ve buna uygun olarak başlığın vurgu düzeyinin yüksek ya da spekülâtif olması bile izlenme ve beğenme sayılarının üzerinde çok büyük bir etki gösterecektir inancı belirgin bir şekilde başlıklara yansımaktadır.

Kaynakça

Bauman, Zygmunt, *Akışkan Modernite*, çev. Sinan Okan Çavuş, İstanbul: Can Yayınları, 2019.

Bauman, Zygmunt, *Cemaatler*, çev. Nurdan Soysal, İstanbul: Say Yayınları, 2019.

Binark Mutlu, “Nefret Söyleminin Yeni Medya Ortamında Dolaşıma Girmesi ve Türetilmesi”, *Yeni Medyada Nefret Söylemi*, ed. Altuğ Akın, 11-54, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2010.

Campbell, Heidi, *When Religion Meets New Media*, New York: Routledge, 2010.

Çamdereli, Mete, *Din Ekranında Nasıl Durur?*, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018.

Çöteli, Sami, *Sanal Kamusal Alan ve Toplumsal Hareketler*, İstanbul Kriter Yayınları, 2017.

Davie, Grace “Believing Without Belonging: is This The Future of Religion in Britain?”, *Social Compass* 37/4 (1990), 455-469.

Doğan, Betül Onay, “Çevrimiçi Dinsel Nefret Söylemi”, *Medya ve Din*, ed. Mete Çamdereli, 205-234, İstanbul: Köprü Kitapları, 2014.

Fuller, C. Robert, *Spiritual But Not Religious: Understanding Unchurched American*, New York: Oxford University Press, 2001.

Haberli, Mehmet, *Sanal Din*, İstanbul: Açılım Kitap, 2014.

Helland, Christopher, “Online Religion As Lived Religion”, *Online — Heidelberg Journal of Religions on the Internet*, 1/1 (2005), 1-16.

Lange, Patricia G. “Publicly Private and Privately Public: Social Networking on YouTube”, *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13 (2008), 361–380.

Légeri, Danièle Hervieu “Sekülerleşme, Gelenek ve Dindarlığın Yeni Şekilleri: Bazı Teorik Öneriler”, çev. Halil Aydınalp, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26/1 (2004), 45-58.

Luckmann, Thomas, *The Invisible Religion*, New York: Macmillan Company, 1967.

Marshall, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay-Derya Kömürçü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.

İnternet Kaynakları

Akyazı, Erhan - Aylin ,Tutgun Ünal, “İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Amaç, Benimseme, Yalnızlık Düzeyi İlişkisi Bağlamında Sosyal Ağları Kullanımı”, Erişim: 27 Mart 2021, <https://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/sites/default/files/Erhan%20AKYAZI%20%20Aylin%20TUTGUN%20U%CC%88NAL.pdf>

Caner Taslaman, “#HzAdem’in Çocukları Çaprazlama Mı Evlendi / #MehmetOkuyan / #CanerTaslaman”, “Allah’ı Kim Yarattı? Sorusuna Cevap / #Allahıkimyarattı / Caner Taslaman”, “Kuran’da #KabirAzabı Var Mı ? / Ebu Hanife’nin Cevabı / #MehmetOkuyan / #CanerTaslaman”, “Ölüm ve Sonrası / Cennet ve Cehennem / Caner Taslaman - Mehmet Okuyan”, “Kuran’a Göre Ölünce Ne Oluyor? Ölüm Anı ve Sonrasında Bizi Neler Bekliyor? / #ÖlümAnı #ÖlümSonrası”, “Adem ile Havva’nın Çoğalması / Adem ile Havva’nın Çocukları Kardeş Evliliği Yapmış mıdır?”, “Canlı Yayında Bağlanan Ateiste Caner Taslaman’ın Cevabı”, “Kuran’da Kabir Azabı Var Mı ? / Ebu Hanife’nin Cevabı / Mehmet Okuyan- Caner Taslaman”, “Caner Taslaman - Mehmet Okuyan - Mustafa İslamoğlu | Fatih Altaylı - Teke Tek”, “Hadis Tartışması / Eubekir Sifil ve Caner Taslaman / Veyis Ateş”, YouTube. Yayın Tarihi 4 Nisan 2021 https://www.YouTube.com/playlist?list=PLtz7DH8fojzbejgih-dIs4f_M0vEhnrLBH

Cübbeli Ahmet Hoca, “Oral Meselesi Hakkında Bilgi, Haram Mıdır? Mekruh Mudur?”, “İdris Aleyhisselâm ile Azrail Aleyhisselâm’ın Kıssası - Cübbeli Ahmet Hoca”, “Show Tv’de Yer Alan Mahmud Efendi Hazretleri Kuddise Sirruhu Ziyâreti”, “Öyle Bir Zikir Var Ki 3 Kere Okusan 100 Sene Okuduklarından Daha Fazla Sevap Kazandırır.”, “Bu Duayı Okursanız Karşınızdaki Ne Kadar İstemese De Mutlaka Ondan Rızkınızı Alırsınız”, “Cübbeli Ahmet Hoca ile Tnt Tv Dr. Ömer Çelakalı Hayatın Şifreleri Programı 21 Eylül 2011”, “İmansız Ölmenin Alametlerinden Olan Dört Şey Hangileridir?”, “Tuvalette Telefonla Oynamak - Tebessüm Ettiren Nükteler”, “17 Mart Salı Akşamına Dikkat!”, “Mahmud Efendi Hazretleri’nin Son Konuşmasıdır”, YouTube. 29 Mart 2021. https://www.YouTube.com/playlist?list=PLtz7DH8fojzZ_0qp42j4ck2W_iUZ2xhWw

Çınaraltı, “Kelime-i Şehadet’i Biliyor Musun? - Sokak Röportajı”, “İçinizi Titretecek İlahi - Gül Ahmedim (Serdar Altınel)”, “Şehit Tahtında

- Serdar Altunel (Milyonların Dinlediği İlahi)", "Osman Bostancı- Rahman Suresi (Muhteşem Ses)", "Tesettür Gerekli Mi?- Sokak Röportajı", "Evlilik Nasip İşi Yiğidim! Gözyaşlarıyla Dinleyeceksiniz (Sad El-Esved)", "«Filozof Atakan» Kaçırılan Detay! Anne Babalar Dikkat!", "Gözyaşlarınızı Tutamayacağınız Bir Hikaye- Hz.Ebubekir", "Gözyaşlarınızı Tutamayacağınız Bir Hikaye- Hz.Hatice", "Kudüs'te Yasak Ezan Okuyan Türk! İsrail Polisi Videoyu Zorla Sildi (Genişletilmiş Sahneler)", YouTube. 7 Nisan 2021. <https://www.YouTube.com/playlist?list=PLtz7DH8fojzYdocF47HUVcnsPxK7NCT64>

Hayalhanem, "Peygamberimiz'in (sav) Dilinden Öldükten Sonra İlk Ne Olacak? (Kabir Hayatı)", "Dinlenme Rekorları Kıran İslami Rap Parça", "Bu Duayı Eden Ne İsterse Elde Eder | Mehmet Yıldız", "Namazda Yapılan 12 Büyük Hata | Mehmet Yıldız", "Birçok Gencin Namaza Başladığı İşte O Sohbet | Mehmet Yıldız", "Nureddin Yıldız | Kıyametin En Büyük Alameti Geldi (Soru-Cevap)", "Ölüm Anı- Kısa Film", "Sırat Köprüsünden Geçerken Sorulacak 7 Soru – Bilemezsen Geçemezsin", "Yaşlı Nineden Said Nursi İtirafı - Gizli Kalan Gerçekler Gün Yüzüne Çıktı!", "Peygamberimiz'in (S.A.V) Cennette Gördükleri", YouTube. 2 Nisan 2021. <https://www.YouTube.com/playlist?list=PLtz7DH8fojzb4khp-P5LrUD3Lt6V07R8m>

Hüseyin Çevik, "24 Saat İçinde Ne İstersen Kabul Olacak ! En Büyük Zikir (İsm-i Azam) - Hüseyin Çevik", "Bu Gecelerde Eşinizle Sakın Yatmayın ? Sünnet Üzere Birleşme Nasıl Yapılmalıdır ? Hüseyin Çevik", "Karısına Bunu Yapanın Cehennemde Yeri Hazır ! Hüseyin Çevik", "Mustafa Karataş Ramazan Ayında Ayet İnkâr Etmeye Devam Edecek !! Hüseyin Çevik", "Sakın ! Şu Altı Kadınla Evlenmeyin ! Hüseyin Çevik", "Bu Filmleri İzliyorsan Başın Büyük Belada !!! Hüseyin Çevik", "Öyle Utanacaksın Ki... Bunları Bir İnsan Yapmış Olamaz!! / Hüseyin Çevik", "Evinde Bunlardan Biri Bile Varsa Yatacak Yerin Yok ! Hüseyin Çevik", "Tuvalette Sakın Bunu Yapma ! Yoksa ! Hüseyin Çevik", "Zina Yapan Biri Bu 3 Hastalığı Çekmeden Ölmeyecek ! Hüseyin Çevik", YouTube. 5 Nisan 2021. https://www.YouTube.com/playlist?list=PLtz7DH8fojzYodaluYpXGoqKW_hbaXXH0

Kerem Önder, "Hayatın Değişecek! - Kabirde İlk Gece Neler Olur?... ", "Kaza Namazı Borçlarını Ödemenin En Kolay Yöntemi!", "Rü-

yanı Sakın Anlatma! Rüya Tabirleri”, “Mastürbasyon Günah Mı?”, “Üç Yerde Şeytan Hemen Yanına Gelir, Unutma!”, “Cin Gördüm! - Hayatımda İlk Defa!”, “Sabah Namazında İki Melek Gördüm!”, “Porno İzleyenlerin Tiksindirici Sonu!”, “Sakın Bunu Yapma! - Abdestsiz Namaz Kılmak Kafir Eder!”, “Bu Dua Asla Geri Çevrilmiyor!”, YouTube. 6 Nisan 2021. https://www.YouTube.com/playlist?list=PLtz7DH8fojzYX1YzCr-fE_pPpa8V5kbBkW

Nurettin Yıldız, “Evlilik, Kesinlikle Kaderin Sonucudur!”, “Psikoloğa gitmeden önce uygulanacak 3 manevi tedavi”, “Kız çocuğu, cennet garantisidir Allah’ın izniyle”, “Hayata Bakışınız Değişecek! Lütfen 20 Dk. Hayattan Kopun”, “Evlilik görüşmesi yapılırken nelere dikkat edilmeli?”, “Tevbe ediyorum ama sonrasında dayanamayıp bozuyorum. Ne yapmalıyım?”, “Zina Yapmış Biriyle Evlenilir Mi?”, “Tevbe ediyorum ama sonrasında dayanamayıp bozuyorum. Ne yapmalıyım?”, “Kızlarımızın Kısmet ile İmtihanı”, “Tavuk Döner Sırasına Giren Müslüman Gençler İzlesin!”, YouTube. 28 Mart 2021. <https://www.YouTube.com/playlist?list=PLtz7DH8fojzYIS0nFGPpJmwEE5FSLD3YD>

Sözler Köşkü, “Defalarca Dinletip Ağlatan İnşirah Suresi - Abdullah Altun”, “Türkiye’deki Turistlere Kur’an-ı Kerim Dinlettik - Şaşırtıcı Sosyal Deney”, “Ateist Bir Gençle Sokak Sohbeti”, “Ünlü İmamların Sesini Taklit Eden Genç Şaşırttı (Kamera Arkası)”, “Cenaze İmamına Ölü Yıkamayı Sorduk (+13)”, “8 Cezaevi Görmüş Koğuş Ağasına Sorduk! - “Defalarca Öldürülmek İstendim””, “Sat Komandosuna Sorduk! - 18 Dünya Rekoru (Namık Ekin)”, “(+15) Kabre Girince Başına Tek Tek Gelecekler! Gözlerini Kapat Ve Dinle”, “Kadıköy’de 2 Deist ile 1 Müslüman Gencin Tartışması! - Şehadet Getirdiler Mi?”, “Cenaze İmamına Sorduk 2- Ölüler Bizi Görüp Duyar Mı?”, YouTube. 30 Mart 2021. <https://www.YouTube.com/playlist?list=PLtz7DH8fojzZ888PEcb80MXbRe92ub595>

Yer Gök Dua, “Parayı Koyacak Yer Bulamaz Allah’ın İzniyle & Sadece Günde 100 Kere”, “Maddi Manevi Hastalıklardan Kurtulmak İçin | Şifa Salavatı (Salavatı Tıbbiye)”, “Dikkat! Peygamber Efendimiz Bu Duayı Okuyanın Ölene Kadar Bu Hastalığa Düşmeyeceğinin Sözüünü Veriyor”, “Size Düşmanlık Yapanları, Şimşek Hızıyla Durduran, Perişan Eden Dua”, “Arkanızdan Tuzak Kuran, Vazgeçmeyen, Sinsi Kötü İnsanlara Karşı Allah’tan Cc Zafer İsteme Duası”, “Borçtan, Sıkıntıdan,

VIII. DİNİ YAYINLAR KONGRESİ

İnsanların Kahrından Kurtaran Peygamber Efendimizden Sav. Can Simidi Gibi Duası”, “Her Türlü Murad, Dilek Ve Hacet İçin Kısa Sürede Çok Etkili Zikir”, “Zenginliğin Kapısını Açan, Gizli Sırları Gösteren & Salavatı Nurul Envar (Işıkların Işığı)”, “Seherde “Yok Mu İsteyen” Diyen Rabbimizden,Bu Duaları Okuduktan Sonra Ne Muradınız Varsa İsteyin”, “Sadece 3 Kere Söylendiğinde Dilde Hafif Mizanda Ağır Ve Bütün Zikirlere Bedel Olan Zikir”, YouTube. 5 Nisan 2021. <https://www.YouTube.com/playlist?list=PLtz7DH8fojzaMIekA1zasIUUUgd2iUgf0>